

VARAJANE MÄRKAMINE JA SEKKUMINE (ECI) POLIITIKASOOVITUSED

Sissejuhatus

Dokumendis antakse ülevaade Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuuri (edaspidi agentuur) peamistest varajase märkamise ja sekkumise analüüsil tuginevatest järeldustest ja soovitudest. Käsitletakse ka edasiminekuid ja arengut, mis alates 2005. aastast agentuuri osalisriikides nii poliitika kui ka praktika tasandil on aset leidnud.

Euroopas ja kogu maailmas teadvustatakse, et vaesuse või ebasoodsa tausta ning halbade õpitulemuste vahel on selge seos; sellise taustaga peredel on olnud kõige rohkem abi alusharidusest ja lastehoiust. Euroopa Liidu Nõukogu seadis 2010. aasta eesmärgiks tagada lastehoid vähemalt 90% lastele kolmandast eluaastast kuni kohustusliku kooliea alguseni ning vähemalt 33% alla kolmeaastastele lastele (Euroopa Parlament, 2011).

Varajane märkamine ja sekkumine – Euroopa ja rahvusvahelise tasandi suundumused

Agentuuri töös käsitletakse kõige värskemaid arengusuundi varajase märkamise ja sekkumise alal Euroopas ja rahvusvahelisel tasandil (Euroopa Komisjon, 2010 ja 2011; Euroopa Parlament, 2011; ÜRO, 2006; Maailma Terviseorganisatsioon, 2011). Ka agentuuri analüüsi on ära märgitud mitmes olulises poliitikadokumendis (näiteks Euroopa Parlament, 2011; Euroopa Komisjon, 2011).

Varajase märkamise ja sekkumise valdkonnas tõuseb esile mitmeid olulisi teemasid. Kvaliteetne alusharidus ja lastehoid, mis toetavad kõigi laste tõelise potentsiaali avanemist, täidavad olulist rolli eelkõige kahe Euroopa 2020 eesmärgi saavutamisel. Need eesmärgid on vähendada varajast koolist väljalangevust alla 10% ning aidata vähemalt 20 miljonit inimest välja vaesusest ja sotsiaalsest isolatsioonist. Euroopa 2020 strateegia eesmärgid jäävad saavutamata, kui kõik lapsed ei saa elutee alguses piisavat tuge.

Varajase märkamise ja sekkumise poliitika ja praktika keskenduvad järgmistele prioriteetidele ja olulistele elementidele:

Juurdepääs universaalsele ja kaasavale alusharidusele ja lastehoiule: Juurdepääs üldkättesaadavale kvaliteetsele ja kaasavale alusharidusele ja lastehoiule toob kasu kõigile. Alusharidus ja lastehoid loovad võimalused hariduslike erivajadustega laste suuremaks kaasamiseks, sillutades neile hiljem teed tavakooli (Euroopa Komisjon, 2011).

Alushariduse ja lastehoiu juhtimine: Süsteemne lähenemine alusharidusele ja lastehoiul eeldab tihedat koostööd hariduse, tööhõive, tervishoiu ja sotsiaalvaldkonna vahel. See nõuab sidusat visiooni, mida jagavad kõik huvirühmad (sh vanemad), ühist poliitilist raamistikku, millel on kogu süsteemi ulatuses samad eesmärgid, ning keskvõimu ja kohaliku tasandi selgelt piiritletud rolle ja ülesandeid (Euroopa Komisjon, 2011).

Alushariduse ja lastehoiu kvaliteet: Alushariduse ja lastehoiu süsteem tuleks kavandada ja korraldada nii, et need rahuldaksid kõigi laste kogu vajaduste spektrit: kognitiivseid, emotsionaalseid, sotsiaalseid ja füüsilisi vajadusi. Mittekognitiivsete oskuste (nt püsivus, motivatsioon, suhtlusoskused) omandamine varajases lapsepõlves on edasise õppimise ja ühiskonnas eduka toimetuleku seisukohast hädavajalik. Kvaliteetne alusharidus ja lastehoid mitte ei asenda, vaid täiendavad tugevat sotsiaalsüsteemi (Euroopa Komisjon, 2011).

Lapsekeskne lähenemisviis: Esimesed eluaastad on lapse kognitiivse, sensoorse ja motoorse ning emotsionaalse ja personaalse arengu ning kõne omandamise seisukohalt kriitilise tähtsusega, samuti loovad need aluse elukestvaks õppeks (Euroopa Parlament, 2011).

Koostöö vanematega: Vanemad – nii emad kui isad – on alushariduse ja lastehoiusüsteemi partnerid. Alusharidus ja lastehoid peaksid võimaldama kõigil osaleda, kaasama kõiki töötajaid, vanemaid ja võimaluse korral ka lapsi endid (Euroopa Parlament, 2011).

Töötajad: Alushariduse ja lastehoiu kvaliteedi määravad töötajate oskused. Erinevad teemad, mis lastega töötades esile kerkivad, ning laste mitmekesised omadused ja vajadused nõuavad töötajatelt oma pedagoogilise tegevuse pidevat analüüsi ning süsteemset kõigi töötajate kvalifikatsiooni tagamist (Euroopa Komisjon, 2011).

Agentuuri varajase märkamise ja sekkumise projekt ¹

2010. aastal elluviidud projektis osales 26 riigist² 35 eksperti, sh varajase märkamise ja sekkumise valdkonna eest vastutavad ametnikud ja valdkonna spetsialistid.

Projektis arendati edasi agentuuri esimese analüüsi (2003–2004) peamisi tulemusi ning anti ülevaade edasiminekest ja peamistest arengutest, mis varajase märkamise ja sekkumise alal Euroopas alates 2005. aastast aset leidnud.

Agentuuri 2005. aasta projektiraportis rõhutati varajase märkamise ja sekkumise poliitilist ja erialast tähtsust ning pakuti välja tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalsüsteemi ühendav mudel. Mudeli keskmes on lapse areng, sotsiaalse suhtluse mõju inimese arengule üldiselt ja eriti lapse arengule. Mudel kajastab ka nihet traditsiooniliselt sekkumiselt, mis keskendub peamiselt lapsele, laiendatud lähenemisviisi poole, mis hõlmab last, tema peret ja keskkonda. See on kooskõlas üldisema arenguga puuete valdkonnas: liikumisega meditsiiniliselt mudelilt sotsiaalse mudeli suunas.

Järgides sotsiaalse mudeli tugevnemist, leppisid agentuuri esimeses projektis ja jätkuprojektis töötanud eksperdid kokku järgmises töödefinitsioonis: varajane märkamine ja sekkumine on imikutele ja väikelastele ning nende peredele mõeldud teenuste/võimaluste kogum, mida pakutakse perede palvel ja mis hõlmab kõiki lapse erivajadusega seotud tegevusi, mis:

- Kindlustavad ja tõhustavad lapse arengut;
- Tugevdavad pere pädevusi;
- Edendavad lapse ja pere sotsiaalset kaasatust.

Analüüsis tehti kindlaks viis elementi, mis on mudeli seisukohast olulised ning nõuavad tõhusat rakendamist. Kõik viis elementi on omavahel seotud ning neid ei saa vaadelda eraldi. Need on:

Kättesaadavus: Varajase sekkumise eesmärk ja üldpõhimõte on kõikjal see, et kõikide tuge vajavate laste ja peredeni tuleks jõuda võimalikult varakult.

Lähedus: Toetus peaks jõudma kõigi sihtrühma liikmeteni ning tugiteenuseid tuleks pakkuda peredele nii piirkonna kui kogukonna tasandil võimalikult kodu lähedal.

Rahaline kättesaadavus: Teenuseid tuleks kõigis riikides pakkuda peredele tasuta või minimaalse tasu eest, kasutades riigi tervishoiu-, sotsiaal- või haridusasutuste vahendeid või valitsusväliste organisatsioonide, sh mittetulundusühingute abi.

¹ Lisainfo: <http://www.european-agency.org/agency-projects/early-childhood-intervention>

² Austria, Belgia (prantsuskeelne kogukond), Eesti, Holland, Iirimaa, Island, Hispaania, Kreeka, Küpros, Leedu, Luksemburg, Läti, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Saksamaa, Sloveenia, Soome, Šveits, Ungari, Taani, Tšehhi, Ühendkuningriik (Inglismaaja ja Põhja-Iirimaa)

Interdistsiplinaarsus: Spetsialistid, kes imikute ja väikelaste ning nende perede toetamisega vahetult tegelevad, esindavad erinevaid erialasid ja sellest tulenevalt on neil erinev taust. Interdistsiplinaarne töö hõlbustab infovahetust meeskonna liikmete vahel.

Teenuste mitmekesisus: See aspekt on tihedalt seotud varajase märkamise ja sekkumisega seotud erialade mitmekesisusega. Kolme sektori – tervishoiu-, sotsiaal- ja haridussektori kaasamine on iseloomulik mitmele riigile, aga samal ajal on see üheks peamiseks erinevuseks riikide vahel.

Agentuuri 2005. aasta analüüsis tõusis esile, et „varajane märkamine ja sekkumine on seotud imikute ja väikelaste ning nende vanemate õigusega saada vajaminevat tuge. Varajase sekkumise eesmärk on toetada last, perekonda ja valdkonnaga seotud asutusi ning anda neile vajalikke oskusi. See aitab rajada kaasavat ja sidusat ühiskonda, mis arvestab laste ja nende perede õigustega” (lk 3).

Projekti tulemused ja soovitused

2010. aasta analüüsi peamised tulemused toetavad selgelt kolme varasemas töös esile tõstetud prioriteeti:

Vajadus jõuda kõigi rahvastikurühmadeni, kes varajast sekkumist vajavad: See prioriteet on seotud varajase sekkumise eesmärgiga kõigis osalevates riikides: jõuda võimalikult vara kõigi toetust vajavate laste ja peredeni.

Vajadus tagada tugiteenuste kvaliteet ja võrdsed standardid: See prioriteet on seotud vajadusega selgelt määratletud kvaliteedinõuete järele, mida tuleb varajase sekkumise teenuseid osutades järgida. Kvaliteedinõuete täitmise hindamise ja järelevalve süsteem suurendaks tugiteenuste tõhusust ning kindlustaks, et ühe riigi piires pakutakse geograafilistest erinevustest hoolimata sama kvaliteediga teenuseid.

Vajadus austada laste ja perede õigusi ja vajadusi: See prioriteet on seotud vajadusega luua perekeskseid ja paindlikke teenuseid, mis toimivad laste ja perede huvides ning mille kavandamisse ja rakendamisse vanemad on kõigis etappides kaasatud.

Varajase märkamise ja sekkumise projekti raames esitati neli soovitusi. Need on seotud järgmiste valdkondadega:

1. Õigusaktid jm seadusandlikud meetmed: Alates 2004/2005. aastast on vastu võetud hulk seadusi, määrusi ja muid seadusandlikke meetmeid. See näitab, et poliitikakujundajad ja otsuste tegijad tegelevad aktiivselt varajase sekkumise valdkonnaga ning võtavad seda tõsiselt. Õigusaktid ja poliitiline tegevus on protsessi esimesed sammud, aga seadusandlike meetmete tõhus rakendamine ja järelevalve on sama olulised kui meetmed ise.

2. Spetsialistide roll: Varajase märkamise ja sekkumise eri etappides kaasatud spetsialistid täidavad kaht olulist rolli:

- Perede teavitamine;
- Koolitused, et töötada multidistsiplinaarses meeskonnas, lähtudes ühistest kriteeriumidest ja eesmärkidest, ning tegeleda tõhusalt peredega.

3. Vajadus varajase sekkumise koordinaatori või kontaktisiku järele: Kontaktisik kooskõlastaks erinevate ametkondade ja spetsialistide tööd ning suhtlust peredega.

4. Sektoritevahelise ja -sisese töö koordineerimise parandamine: Varajase märkamise ja sekkumise teenuste ebapiisaval kooskõlastatusel on mitu võimalikku põhjust. Valdkonnaga on seotud erinevad sektorid (tervishoiu-, sotsiaal-, haridussüsteem), millel on erinev töökultuur, erinevad põhimõtted ning kus töötavad mitmete erialade ja eri taustaga spetsialistid. Tähelepanu keskmes peaks olema pere ning teenused tuleks korraldada vastavalt pere vajadustele.

Strateegilised arengusuunad

Hoolimata Euroopas viimastel aastatel täheldatavast edasiminekest varajast märkamist ja sekkumist toetavate poliitiliste meetmete väljatöötamisel, kvaliteetse alushariduse ja lastehoiu korraldamisel ning tõhusamal teenuste kooskõlastamisel, on mitmeid olulisi strateegilisi teemasid, mis nõuavad edasist tähelepanu. Vaadeldes Euroopa tasandi poliitilisi prioriteete varajase märkamise ja sekkumise projekti valguses, võib nentida, et tööd on vaja jätkata varajase sekkumise teenuste võrdse ja tõhusa rakendamisega. Eritähelepanu nõuavad järgmised valdkonnad:

Kõikehõlmav strateegia: Kui tahes head varajase märkamise ja sekkumise teenused saavad üksnes osaliselt kompenseerida pere vaesust ja sotsiaal-majanduslikult ebasoodsat olukorda. Et ebasoodsa taustaga lastel oleks kvaliteetsest varajasest sekkumisest rohkem ja pikemas perspektiivis kasu, tuleb varajane sekkumine ulatuslikuma strateegia ühe osana siduda algatustega teistes poliitikavaldkondades (tööhõive, eluase, tervis jne).

Kvaliteedistandardid: Et parandada varajase sekkumise olukorda kogu Euroopa Liidus, tuleks selgelt määratleda varajase märkamise ja sekkumise kvaliteedinõuded, täiendades praegu kehtivaid kvantitatiivseid sihttasemeid. Varajase märkamise ja sekkumise seire ning kvaliteedinõuete kontrollimine parandaksid varajase sekkumise olukorda ja tagaksid riikides ühtlase ja geograafilistest erinevustest sõltumatu kvaliteediga teenuste pakkumise.

Riiklik rahastus: Hoolimata kindlatest tõenditest, et varajane sekkumine on tõhusam ja kulutõhusam kui hilisem, kipub varajane sekkumine saama vähem tähelepanu ja rahastust kui mis tahes teine haridustase. Vaja on tagada, et rahastust kasutatakse kõige tõhusamal moel.

Kvalifitseeritud töötajad: Sobiva kvalifikatsiooniga töötajate leidmine, koolitamine ja töö hoidmine on tõsine väljakutse, kuna suund lastehoiu ja alushariduse ühendamisele eeldab töötajatelt suuremat professionaalsust. Professionaalset taset tuleks tõsta, töötades varajase sekkumise valdkonna spetsialistide jaoks välja tunnustatud kvalifikatsiooninõuded. Tähelepanu tuleks pöörata ka õppekavade kvaliteedile ja sobivusele ning luua võimalusi heade kogemuste analüüsimiseks ja neist õppimiseks.

Kokkuvõtteks

Varajase märkamise ja sekkumise projekti põhisõnum on, et hoolimata kõigi riikide jõupingutustest ja kõigil tasanditel tehtud edusammudest, tuleb jätkata tööd, et igal lapsel ja perel oleks võimalik kasutada oma õigust saada vajaminevat tuge. Juurdepääs üldkättesaadavale kvaliteetsele ja kaasavale alusharidusele ja lapsehoiule on esimene samm pikal teel kaasava hariduse ja võrdsete võimaluste poole kaasavas ühiskonnas.

Allikad

Euroopa Komisjon (2010) Komisjoni teatis. *Euroopa 2020 – Aruka, jätkusuutliku ja kaasava majanduskasvu strateegia*. KOM(2010) 2020

Euroopa Komisjon (2011) *Teatis väikelaste hariduse ja hoiu kohta* (veebruar 2011) KOM (2011) 66

Euroopa Parlament (2011) *Euroopa Parlamendi 12. mai 2011. aasta resolutsioon varases eas õppimise kohta Euroopa Liidus* (I/2010/2159)

Maailma Terviseorganisatsioon (2011) *Maailma puuete raport*. Genf: Šveits, WHO

Ühinenud Rahvaste Organisatsioon(2006) *Puuetega inimeste õiguste konventsioon*, New York: ÜRO. Avaldatudelektroniliselt: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

© European Agency for Development in Special Needs Education 2011

Käesoleva dokumendi väljaandmist toetab Euroopa Komisjoni hariduse ja kultuuri peadirektoraat: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm